

jegyez meg, hogy „lányok talpraesettsége kellett” a feladatok ellátásához. (69. p.) De hogy miért is voltak ezek a nők talpraesettek, mikor a zsidó család nem az ilyen irányú talpraesettségre szocializált, arra nem kapunk választ a könyvből. Cohen mentségére: nehéz is erről írni, ha *oral history* forrásokat használ. Mert találkozunk-e a visszaemlékezésekben egyáltalán női büszkeséggel, mikor a saját teljesítményüket mesélik el? Az interjúkban bizony nem. A visszaemlékező nők a szó utáni világ értékeinek, elvárásainak megfelelően alakítják utólag a megélt élmény elbeszélését. Inkább a szegényről beszélnek, hiszen a rettenthetetlen haluc nő is akkor

omlik csak össze, mikor a számára eddig fontos referenciapontot jelentő idős hitközségi vezető fenyegeti meg; hagyja abba a rémhírterjesztést, különben feljelenti a nyilasoknál. A más típusú viselkedés árát meg kellett fizetni, és a haluc nők magas árat fizettek. A könyvben szereplő nők hősök: nemcsak Szenes Hanna vagy Ganz Hanna, hanem Brand felesége, Hansi, vagy a WIZO szervezetében gépelési munkát végző nők is. Köszönet Cohennek, aki könyvével emléket állított nekik (*Fordította Juhász Borbála. Balassi, Bp., 2002. 220 p.*)

Pető Andrea

egyetemi docens (Miskolci Egyetem)

*Czeizel Endre:
Tudósok, gének, dilemmák.
A magyar származású
Nobel-díjasok
családfaelemzése*

Czeizel Endre a magyar tehetségeket, például az írókat vizsgáló, különleges kulturális elemzést meghonosító genetikai könyveit a magyar Nobel-díjasok családfatörténetének tüzetes elemzésével folytatja. A *Költők-Gének-Titkok. A magyar költőgeniuszok családfaelemzése* (ugyanennél a kiadónál 2000-ben) címmel megjelent munka után is sok izgalmas újdonságot kap az olvasó. Czeizel Endre jól ismert magatartásgenetikai és orvosgenetikai módszertanát követi. Hihetetlenül alapos családfaelemzéseket kapunk a nagyszámú mellékletben mindegyik elemzett tudósról, a családban előforduló tehetségektől egészen a halmozott betegségekig, igen alapos filológiai értékelés keretében. A kritikus filosz megjelenik az élettörténeti rekonstrukciókban, olyan „kínos” kérdések eldöntésében is, hogy ki is tartható valóban magyar, illetve magyar származású Nobel-díjasnak. Czeizel itt nem „kíméletes”; olyan

legendás szerzőről is megmutatja, hogy nem sorolható a „magyar” Nobel-díjasok közé, mint Robert Bárány.

A „kritikus filosz” megjelölés azt is jelenti, hogy Czeizel munkacsoportja igen jó, szociológiailag megalapozott kérdőívet használ a családfaelemzésben. Mi is derül ki a kivételes teljesítményekből, amelyek általános érdeklődésre tarthatnak számot? Czeizel Endre ebben a könyvében is a már többször hangsúlyozott, 2x4 faktoros tehetségmodelljét állítja előtérbe. Az első négy faktor az „adottságnak” kedvez. Ez az általános értelmesség, a speciális tehetség, a kreativitás és a motiváció. Többé-kevésbé azt az érdekes következtetést lehet ezekből a feltételezhetően biológiai tényezőkből levonni, hogy a családfaelemzés szerint a tudományra predesztináló, speciális tehetség nemigen van. Általában igazi jelentősége a magas, néhol valóban kiugró általános értelmességnek, s legfontosabbnak a kreativitásnak és a motivációnak van. A kitaró motiváció, a különleges odaadás az, ami ezt az igazán kiugró populációt megkülönbözteti osztály-, sors- és kortársaiktól. Valóban ez az a kérdés, ami az itt összegzett esettanulmányok után továbbbi elemzést is igényel. Minden kreativitáskutatás eljut a motivációnak ehhez a kitün-

tetett elemzéséhez, s ha Czeizel magatartás-genetikailag előrenéző, az igazi kérdés az lenne, hogy az így felfogott motiváció mennyire tekinthető genetikailag meghatározott adottságnak, s mennyire tartozik a másik négy faktorhoz, a környezeti tényezőkhöz (a család, az iskola, a kortárs csoportok és a társadalom). Vajon milyen szerepe van a motiváció alakulásában a könyvben is részletesen elemzett vallási és iskoláztatási háttérnek, a kortárs csoportok nyomásával szembeni ellenállásnak s hasonlóknak? A négy környezeti tényező közül a társadalomra meglehetősen sok negatívumot kapunk, akárcsak az iskolára nézve. Czeizel arra mutat rá – az ő beszámolójuk alapján –, hogy az egykor Magyarországon iskolába járó Nobel-díjasok középiskoláikat kiválóan tartják (itt a gimnáziumok, a fasori Evangélikus Gimnázium vagy a Piarista Gimnázium kitüntetett szerepe jól látható), ugyanakkor magyarországi egyetemi benyomásaik és az egyetem hatása igencsak megkérdőjelezhető. Ennek a kitüntetett iskoláztatási mozzanatnak Czeizel szerint megvan a tanulsága a mai világra nézve is. A középiskolai színvonal alakulása meglehetősen sok negatívumot vetít előre tudományos esélyeinket tekintve. A családi háttér elemzése különösen érdekes abban a

tekintetben, hogy milyen szerepe is van a magyar tudományos tehetségek kibontakozásában a sajátos magyar asszimilált zsidó közegnek. Czeizel ebben az érzékeny kérdésben kitüntetetten hangsúlyozza, hogy igazából a kultúra iránti odaadás, a „könyves” jellegű családi neveltetés döntő tényező, bár a házassági szokások és az ennek következtében előálló beltenyészet hasonlóan hozzájárulhatott a tehetségek akkumulációjához.

A magyar tudomány egésze szempontjából, kicsit a jövőre nézve, a könyv pesszimista, és mégis szeretne derűlátó lenni. Pesszimista azért, mert rámutat, hogy politikai motivációjú iskoláztatási válságaink és egyéb hatások következtében nem reménykedhetünk abban, hogy a periféria szerepéből igazából kikecmergünk. Am Czeizel derűlátó, amikor rámutat arra, hogy a kreatív megoldás kulcsa: az újabb nemzedéket kritikus életkorokban kapcsolatba kell hozni azokkal a nemzetközi központokkal, amelyek értékrendjét azután visszatelepíthetik hozzánk; másrészt a nagyobb csoportmunkában végzett speciális feladatokon keresztül biztosíthatjuk a magyar tudomány teljesítményének szinten tartását. (*Galenus Kiadó, Budapest, 2002., 362 p.*)

Pléh Csaba

az MTA lev. tagja

Jakab László:

A Jókai-kódex mint nyelvi emlék

A nyelvtörténeti adattárak készítése fél évszázada kezdődött az akkortájt megalakult Nyelvtudományi Intézetben. Az első effajta munka Károly Sándor szerkesztésében jelent meg: *A Bécsi Kódex nyelvtana szótárszerű feldolgozásban* (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965). Ez volt az alapmintája a Jókai-kódex azon földolgozásának, melyet lyukkártyás számítógépen kezdett Jakab László és Kiss Antal. Ezek a kiadványok – *A Jókai-kódex ábécérendes adattára* (1978), illetőleg *A Jókai-kódex szókincsének szófaji megsz-*

lása (1980) – már megjelenésükkor nehezen voltak olvashatók a hiányos betűkészlet, valamint a sokszorosítás rossz minősége miatt. Minthogy a hajdani lyukkártyás számítógép szalagjait ma már nem lehetett használni, a jelen kiadvány számára újra számítógépre került a kódex anyaga, amelynek voltaképpen átdolgozott kiadását adta kézbe Jakab László (aki arról is tájékoztatja az olvasót, az előszóban, hogy az átdolgozásban Kiss Antal egyéb elfoglaltsága miatt nem vett részt).

Az is indokolta a jelen munka elkészítését, hogy az első földolgozás után jelent meg a kódex betűhű átírása a megfelelő latin szövegekkel (*Jókai-kódex XIV-XV. század.*